

Akla İhanet Eden Kim?*

Neoliberal senaryo, aydınlanma ve bilim adanının sorumluluğu üzerine...

19 Nisan'da Cumhuriyet'te
J J sayın Celali Şengör Avru-
u-m /Lapa'nın tarihte ikinci kez
akla ihanet içinde olduğunu yazdı.,
Sayın Şengör evrensel uygarlık hede-
flerinden! ve aydınlanma geleneğin-
den sapma tehlikesine işaret
ediyor. Relativizmin öne
çıkmasıyla doğru ile
yanlışın bilim ile saf-
satanım birbirine ka-
nştırılacağından
endişeleniyor. Re-
lavizmin bilim
karşıtı olduğu
tezini benimsi-
yor.

Aydınlanma
düşüncesi de-
neysel bilimin
üstünlüğüne ina-
nır. Gerçekten de
deneycilik saye-
sinde aklın önü açıl-
dı, Bilim hızla gelişt
Ancak iş orada kalmadı.
Eski yunanlıdan beri bilim ve
ahlak ayrı alanlar olarak görü-
lürken, aydınlanma filozofları ahlakın
da rasyonelleşebileceğini düşündüler.
Buna göre dîni otorite reddediliyor,
dince kutsanan erdemler aklım gerek-
tirdiği erdemler olarak sunuluyordu'.
Böylelikle ahlakta bilim gibi sağlam
temellere kavuşacaktı.

Aydınlanma ve bilim...

Aydınlanma geleneğinde bilimin

başlıca dayanağı evrenin bir arada dur-
rap bir çok gerçeklikten oluştuğu
görüşüdür. İnsan aklı analitik yöntemle
bu gerçekleri birer birer sorgulayabilir.
Bu pozitivist yaklaşım 20. yüzyılda
bütün bilim dallarına yayıldı..

*Pozitivizm gerçeğin
insandan bağımsız oldu-
ğuna inanır, temel ilke-
si objektivite, yani
nesnelliktir. Buna
göre ahlak ve
değer yargıları-
nın bilim alanı
dışında bırakıl-
ması, yani bir
anlamda teori
ve pratiğin bir-
birinden ayrıl-
ması gerekiyor-
tu*

*Pozitivizmin
bilimsel indirge-
meciliği gibi, libéra-
Uzm de kültürel yaşamı
kendi önerisi olan bu ras-
yone i indirgemeye çalışıyor»
Anlaşıyor ki bu rasyonel bir
Amerikalının, tek başına birçok
yoksul ülkeden nasıl daha zen-
gin olabildiğini veya Batılı bir
askerin hayatının yüzlerce Irak
vatandaşının hayatından neden
daha. önemli olduğunu dahi
açıklayamıyor. Liberalizm.
bu dayatması başta faşizm.
anti-liberal akımların
değirmenine su taşı-
maktadır.*

Sayın Şengör bir bakıma haklıdır
relativizm gerçekten de aydınlanma

rasyoneli ile bağdaşmaz ama relativiz-
mi ortaya çıkaran aydınlanma gele-
neğinin kendi çelişkileri; özellikle de
ahlaki rasyonelleştirmeye girişimidir.

Asıl sorumluluk...

Denilebilir ki bilim adamının görevi
felsefe değil bilim yapmaktır ve sonuç
verdiği sürece pozitivism geçerlidir.

Oysa asıl bu noktada bilim ada-
mının sorumluluğu ortaya çıkar.,
Nesnel olduğu ileri sürülen bilimsel
sorgulama, ekonomiyi, hukuku» ahlaki
ve sanatı etkileyen sonuçlara yol açar;
istemese de tercihler ileri sürmekten
kaçınamaz. Yanlış olan, bu tercihlerin
bilim adına yapılmasıdır., Gerçekten de
bilim,, bilimsel sorgulamanın gündemini
belirleyenlerin elinde bir baskı aracına
dönüşebilir. Marksist düşüncenin buna
işaret ettiğini biliyoruz; ancak işin
boyutu Marksist pratiği de aşmış
görünüyor., Sovyet çöküşünden sonra
aydınlanmanın bir dalı budandı Başına
buyruk kalan liberal kapitalizm serbest
piyasaya, tekno-ekonomik tercihlerde
piyasadan gelen sinyallere ve ademi
merkeziyetçi karar süreçlerine daya-
nır. Marjinalist yani yakını gören muha-
kemeyi benimser. Piyasa düzeninde
üretmeye yol gösteren tekno-ekonomik
düşünce kişisel ve toplumsal davra-
nrşlan düzenleyen pratik düşünceyi
arka plana itmişti., Bugün varılan nok-
tada tekno-ekonomik düşünce o denli
baskındır ki; serbest piyasa rejimi
çevreyi ve doğayı yağmalayarak taru-
mar etmekte,, uzun vadeli sinyallere

* CBT Dergisi, EyaP99

duyarlı olmadığından dünyayı çevresel yıkıma sürüklemekte ve bunu yaparken bilimi fütursuzca kullanmaktadır. Bunun örneklerini Amazon ormanlarında da görebiliriz, Gökova Körfezi'nde de, Fırtına Vadisinde de. Üstelik doğanın yağması yetmezmiş' gibi ekolojik dengeleri alt üst etmesi olası araştırmalar bilimin en gözde konuları haline getirilmiştir. Bunları günlük yaşamımızda görüyor, ama ne yapacağımızı bilemiyoruz. Relativizm başımıza işler açabilir, ama sorumlun luğun bit* bölümü kapitalizmin bu saldırılarına karşı koymak şöyle dursun, bilerek veya bilmeyerek ona alet olan pozitifist bilime aittir.

Liberalizm kaybediyor...

Bütün bunlar aydınlanmanın insanı evrenin merkezine yerleştirmesine başlar. Doğa insana hizmet için vardır (Marksizmin de insan merkezli anlayışa saptığı görülür, çevre talanının Sovyet topraklarında ulaştığı boyutlar şartıcı değildir). Ancak aydınlanma» insan pratiğinin hikayesini sanki bir kişinin hikayesiymiş gibi anlatmak ister; batı hümanizması dışında kalan ahlak ve kültürler önemli değildir» Evrensel değerler Batılı insana göre biçilmiştir.. Küreselleşme süreci bu anlayışın ürünüdür. Sovyet bozgunundan sonra liberal kapitalizm pratik düşünceyi tamamen ikinci plana iterek, kendi ekonomik düzenini tüm dünyaya dayatmaktadır. Bunun çevresel sonuçları ortadadır. Roma Külübü'nce 1992'de MIT (Massachusetts Institute of Technology)'ce yaptırılan araştırma doğa tahribatının sürdürülemez boyutlara ulaştığına, bu gidişle önümüzdeki on yıllarda yiyecek dahil tüm üretimde zorunlu düşüşler olacağına işaret ediyor. Bunu ne liberal kapitalizm önleyebilir, ne de onun ma-

zeretçiliğini üstlenen pozitifist bilim.

Liberalizmin yegâne gerçek vaadi olan tüketim vaadi inanırlığını yitirmektedir.

Sovyet fiyaskosunu izleyen bir başka süreç piyasa kapitalizminin kitlelere sağladığı güvensizlik duygusunun ve kültürel boşluğun beslediği direnişler, milliyetçi parçalanma ve kimlik arayışlarıdır. İdeolojilerin sona ermesi ve liberalizmin kucaklanması beklenirken işlerin karıştığı görülüyor. Liberalizm, tek seslilikle suçladığı Sovyet rejimini yıktıktan sonra» tekno-ekonomik düşünceye teslim olmuş, insan pratiğinden soyutlanmış, sfandaröaşmış,, yüzeyselleşmiş, tasniflenmiş, apolitik, steril» tüketim boyutuna hapsedilmiş bir başka tür yaşam tarzını bütün dünyaya dayatmakta; bunun meşruiyetine de inanırlığını yitirmiş,, terkedildiği takdirde yerine neyin konacağı bilinemediği için korku saikiyle muhafaza edilen bir ahlaki rasyonele dayandırmaya çalışmaktadır.

Pozitivizmin bilimsel indirgemeci!» iği gibi, liberalizm de kültürel yaşamı kendi önerisi olan bu rasyonelle indirgemeye çalışıyor. Anlaşıyor ki bu rasyonel bir Amerikalının tek. başına birçok yoksul ülkeden nasıl daha zengin olabildiğini veya Batılı bir askerin hayatının yüzlerce Irak vatandaşının hayatından neden daha önemli olduğunu dahî açıklayabiliyor. Liberalizm bu dayatması başta faşizmi, anti-liberal! akımların değirmenine su taşımaktadır.

Bilim adamının Yapması
gerekeni

Aydınlanma projesinin neo-liberal senaryoya göre sonuçlanması gerekmez. Neo-liberal senaryo çoğulcu gö-

rüntüsüne rağmen insanlığı tek boyutlu bir tüketim çarkına indirgemeyi ön görüyor, Doğuda ve Batıda insanlık çetin bir ikileme karşı karşıya: bir yandan neo-liberal hegemonyanın kuşattığı yaşam alanını korumaya çalışıyor, Öte yandan o hegemonyanın dayattığı tekno-ekonomik düşünceye teslim olmaktan kurtulamıyor, Geleceğin nasıl şekilleneceği belli değil ve eleştirici akıl insanlığın tek güvencesi. Bilimin yol göstericiliğine ihtiyacımız var. Ama ondan da önce bilimin ve bilim adamının özelleştirmeye ihtiyacı vardır. Bilim adamı ilkin teorinin pratikten ayrılmayacağı, görevinin hegemonyalara destek çıkmak değil» maskeleri indirmek olduğunu hatırlamalı, Bilim adlına konuşurken dokunulmazlığa sığılmamalı; bilmeli ki söylenen herşey insan pratiğinin bir parçasıdır, Ve bu pratik içerisinde sade yurttaş ile bilim adamı eşit söz hakkına sahiptir. Bilim adamı bir yandan gerçekliği parça parça ararken öte yandan asıl gerçekliğin büyük ve bölünmez bir bütün olduğunu unutmamalı. Bilimi dalları arasındaki duvarları kaldırmalı, nesnellik rüyasından uyanmalı. Bilginin sadece bilimsel değil aynı zamanda tarihsel, toplumsal ve kültürel boyutları olduğunu görmeli. Relativizmden yakınmak yerine pozitifist: aldanmalardan arınarak eleştirici akla kulak vermeli.

Prof. Dr. çağlar Güven
ODTÜ

BÜLTENİ ©Ekim 1999 95